

hasonló kulturális környezetnek, még akkor is, ha szinte mindnyájan említenek a magyar kultúrától való kisebb eltéréseket, de mindezeket kihívásnak fogták fel.

Ez a szűk körű felmérés, arra enged következtetni, hogy ha a magyar diákok többsége betekintést nyer – akár az itt vizsgált erdélyi, akár más – szomszédos országokban zajló oktatásba, és megismeri a kint járt diákok tapasztalatait, az itthon kialakulóban lévő gazdasági és oktatáspolitikai helyzet következtében biztosan lehetőségként fogja szerepeltetni a környező országok egyetemein való továbbtanulás lehetőségét, s nemcsak egy ösztöndíjas időszak erejéig, hanem már a középiskolai évek alatt tudatosan készülve is.

Szilágyi Enikő

Tűzoltó leszel, s katona

Gyermekrajz-elemzések*

Három iskolában végeztem 2010 őszén vizsgálatot, ahol tíz, tizenegy éves, azaz negyedik osztályos gyerekeket kértem arra: készítsenek rajzot arról, hogy *Milyennek képzelik el a jövőjüket tíz év múlva, azaz húsz évesen*. Az iskolák kiválasztásánál nem csak arra törekedtem, hogy integrált, szegregált, tagozatos típust jelenítsenek meg, hanem arra is, hogy a három iskola Budapest három eltérő életminőségű, külső képében egymással szinte semmiben sem rokonítható, lakosságának összetételében alapvetően különböző kerületében legyen. Az első egy budai ének-zene tagozatos általános iskola, a második általános iskola a békásmegyeri lakótelep szívében, míg a harmadik, a nyolcadik kerületben egy zömében roma lakosság által lakott városrészben található. A mintát összesen ötven tanuló alkotja. Mindhárom iskolában egy teljes tanórát, azaz negyvenöt percet kaptam a feladat elvégzésére. Ezt követően interjút készítettem a pedagógusokkal és a gyerekekkel.

A kutatás hipotézise, hogy az elemzés együtt találja majd az eltérő és hasonló elemeket. Egyszerre lesz jelen a társadalmi rétegek különbözősége és az azonos tömegkulturális élmény, a szegénység, illetve a jómód közti szakadék és az eltérő iskolai tanterv. Ugyanakkor hangsúlyozom a kutatás problémafelvető jellegét. Az általánosítható érvényű komplex vizsgálat más léptéket (team munkát, több helyszínt, több rajzot stb.) igényel, mert egy ilyen kis mintavétel csak lokálisan levonható következtetéseket tesz lehetővé.

A rajzok elemzése

A nyolcadik kerületi iskola tanulóinak rajzai

Ebben az iskolában 10 rajz készült. Hat fiú és négy lány rajzolt. Mindegyik rajz közös témája a jövőbeni gazdagság, bár ennek megjelenési formája alapvetően kétféle. Három rajz fiktív önarckép. Három kislány jövőbeni önmagát rajzolta, mint énekesnőt, szépségkirálynőt, táncosnőt, vagyis, mint sikeres, gazdag ifjú hölgyet. Érdekesség, hogy mind-

* Az eredeti színes rajzokat folyóiratunk jellege és a gyenge felbontás miatt sajnos nem tudjuk megjeleníteni. Néhányat illusztrációs célból szürkeárnyalatos változatban közreadunk.

három portré szőke, világos szemű lányt mutat. Feltételezhetően saját etnikai hovatartozásuk külső jeleitől szabadulnának, s inkább a többséghez, mint a kisebbséghez kívánnának tartozni. Nagyon erős a Megasztár, az X-factor – tágabban a TV-ben látott celeb-kultúra hatása – ez nyilvánvaló. Mindegyik kislány világmárkákra hivatkozik a vele való beszélgetésekkor és ezek feltűnnek a rajzokon is, és a Tigris piacon beszerzett ruházatukon is (Nike, Chanel).

A rajzok ugyanazt mutatják, mint amit a helyszínen tapasztaltam. Egyik leányarc sem mosolyog. Zárkózottság, egyhangúság hatja át a rajzokat is és a közösséget is. Bár az egyenkénti beszélgetésekben a gyerekek jobban megnyílnak, barátságosabbak. A gettólét úgy tűnik, megöli a reményt, a motiváltságot.

A másik hét rajzon ház látható. Meglehetősen sematikus ábrázolások. Általában elmondható, hogy ebben a nyolcadik kerületi iskolában a tanulók rajzkészsége meglehetősen alacsony a korcsoport átlagához képest.

„Ezek a gyerekek úgy jönnek ide, hogy van, amelyik a színeket sem ismeri. Azt sem tudják, hogyan kell megfogni a ceruzát. A másik az, hogy rettenetesen rövid a koncentráció képességük” – mondja a rajztanárnő.

A házak mellé a gazdagság különféle rekvizitumai társulnak: kocsis, medence, kert, plazmatévé, garázs, távirányítós kapunyitó. Mivel a tanulók közül egyedül egy kislány járt Vízi-vidámparkban, ez a legnagyobb „luxusélmény”, ami rajzban megjelenik. A kislány zenész cigánycsalád gyermeke. Az ő rajza a legrészletgazdagabb, az ő verbális beszámolója a legszínesebb. Luxuscikként jelenik meg a medence, a napernyő, a napágy, akár a strandon...

A firkarajzok ellenére a beszélgetésekből egyértelműen kiderül, hogy ezek az ábrázolások valójában a legtöbbször vágyaiban szereplő rendezett, tiszta, meghitt otthon képei. Szinte mindnyájan „együtt a családdal” egészítették ki szóban a rajzot. A nagycsaláddal együtt, egy házban, de mindenki külön-külön, a saját szobájában. Ez a jövőkép, a polgárosodás vágya, csak erre a tanulócsoporthoz jellemző.

A gyermekekkel való beszélgetésből csakúgy, mint egyik-másik rajz megjelenésében tisztán érzékelhető a frusztráltság. Az összkép inkább lehangoló, mint vidám. Feltűnő, hogy mindegyik gyerek több foglalkozást is felsorol – például a lányok esetében egyszerre akar táncosnő, műkormös, énekesnő, óvónő lenni – bár a képi ábrázoláson ez csak elvétve jelenik meg. A fiúknál van ugyan két rendőrautó – de a rajzoló nem, vagy csak részben szeretnének rendőrök lenni.

A több lábbon állás hangsúlyozásával a gyermekek részint szüleik mintáját követnék. „Apunak is 16 foglalkozása van”, másrésztől jelenlegi életkörülményeik bizonytalansá-

gát próbálják elkerülni. „Azért akarok több szakmát, hogy el tudjam tartani majd a családom.” Nyilvánvaló a vonzódásuk a – média által közvetített – gyors társadalmi mobilitási csatornákat jelentő foglalkozások iránt (megasztár, bokszoló, énekesnő, táncosnő, focista, gengszter).

Erikson szerint „E szakasz veszélye az elégtelenség érzése. A fejlődésnek ez az a korszaka, amikor a tágabb társadalom jelentőssé válik a gyermek számára, mivel olyan szerepek eljátszására nyújt lehetőséget, amelyek felkészítik felnőtt életének valóságos technológiai és gazdasági tevékenységeire. Ekkor ébredhet rá azonban arra is, hogy bűrszíne vagy családjának társadalmi háttere erősebb befolyással van tanulóként kivívott értékére, mint saját tanulási vágya és igyekezete. Ez a felismerés súlyosbíthatja általános emberi hajlandóságát arra, hogy önmagát alacsonyabb rendűnek tekintse, s ez végzetes hatással lehet jellemfejlődésére”.¹

Azok a megkérdezett tíz-tizenegy éves gyerekek, akik a rajzokat készítették, még csak éppen elkezdtek tudatára ébredni saját társadalmi helyzetük kényszerítő hatásainak. Ennek az osztálynak a diákjai éppen ebben az időszakban kezdik megérezni a társadalmi elutasítást. Ez meghatározó szerepet játszik az iskola, a tanulás elutasításában és a deviáns életmód kialakulásában.

„A többiek belevisznek bajokba, verekedésbe, lopásba. Egyszer elloptam egy tanárnak a telefonját. Az egész osztály együtt lopta el. Én csak viccből akartam ellopni, de az E. azt mondta, hogy ő már el is tette. Kivettük belőle a kártyát, bedobtuk a kukába, a telefont eladtuk” – meséli nagyon élvezetesen a roma kisfiú, az egyik rajz készítője, aki taxis, kerétesz, Jehova tanúja és kicsit gengszter szeretne lenni.

A lakótelepi iskola rajzai

A lakótelepi iskolában húsz rajz készült. 12 fiú és nyolc lány rajzolt. Az osztályban létezik egy leendő építészekből álló mag. Öt fiú, egy jövőbeni Tigris-templom építészeti. Ebből csak hárman rajzolták le a majdani Tigris templomot, afféle organikus épületet. Az általuk rajzolt épületervek szöges ellentétben állnak az osztályban amúgy nagyon jellegzetesen megjelenő panel-ábrázolásokkal.

A lakótelepi házak ábrázolása annak a jelenségnek a példája, hogy erre az életkorra eltűnik a képzelet-vezérlésű rajzolás, a firka, és az iskolás már azt akarja rajzolni, amit lát és úgy, ahogy látja (*Krisztián Ágota 1997*).² Az osztály háromnegyede rajzolt házat. A rajzok fele foglalkozik a panel-léttel, mint környezettel. Családi ház még öt van: tengerparti, mese-templom, balatoni, vidéki házak.

Népes csoportot alkotnak azok, akik a jövőben állatokkal szeretnének foglalkozni. A húsz rajzolóból heten rajzban is, és a velük való beszélgetésben is kinyilvánították, hogy a jövőbeni hivatásuk valamilyen formában az állatokhoz kapcsolódik majd. A rideg, elidegenedett környezetre való egészséges válasz ez.

„Állatgondozó szeretnék lenni. Az állatkertben voltunk az oviban, ott megláttam a zeb-rákat, és onnan jött. A lovakat szeretem a legjobban. A lakótelepen nagyon kicsi lakásban

¹ Erik H. Erikson (1997) Az emberi életciklus. In: Bernáth László & Solymosi Katalin (eds) *Fejlődéslélektan olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest, p. 36.

² Bernáth László & Solymosi Katalin (eds) (1997) *Fejlődéslélektan olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest, p. 29.

lakunk, anyukám nem engedi az állatot. Állatmentők vagyunk a barátnőmmel, ha találunk beteg állatot, elvisszük az állatorvoshoz.”

A sok szeretetet adó és sok szeretetet igénylő állattartás, állatmenhely, állatgyógyítás nemcsak a lányok között vonzó. A beszélgetésekből kiderült, hogy ebben az iskolában is divat a lányok között a nagy celeb kultusz, de a rajzokon ez nem köszön vissza.

Az állatok iránti közös rokonszenv ellenére kezd teljesen szétválni a fiú és a lány tábor, ami ennek az életkornak egyik legjellemzőbb sajátossága. Lányok a lányokkal, fiúk a fiúkkal barátkoznak.

Az itteni gyerekek között nagyon nagy a gyors társadalmi mobilitási csatornák preferálása. Van focista, kaszkadőr, autóversenyző – akik meg is jelennek a rajzokon.

Ugyanide a gyors társadalmi felemelkedés megvalósításához kapcsolható az a három gyerek, aki bérgyilkos illetve kalóz lenne, sőt az egyik kifejezetten a „világ ura”. Ők mindenki meggyilkolásával szeretnék megvalósítani jövőbeni elképzeléseiket.

„Kalóz szeretnék lenni, hogy megölhessem azt, akit utálok. Folyton megvernek, azért. Hatan egy ellen. Harminc éves koromig bankár leszek, veszek egy hajót, utána kinyírok mindenkit a világon.”

Ebben az iskolában a négy fejlesztős-gyerek közül hárman rajzoltak „firkarajzot”. Közülük az egyik a „világ ura”. Ezeknek a rajzoknak a színvonala, ami a rajzkészséget illeti, messze elmarad az átlag teljesítményétől. Megjelenik a fekete-fehér ceruzarajz, a színesek között. Az egyetlen roma származású HHH-s kislány rajza is beletartozik ebbe a körbe, bár az valamennyire színes.

Itt – a lakótelepi iskolában – tapasztalható az a jelenség, hogy a gyerekek jövőbeli foglalkozásuk közben rajzolják le magukat. Ez a jövőbe vetett tudatosság nagyon feltűnő a lakótelepi gyerekek között. A rajzok összessége – a panelábrázolások ellenére – színes, levegős, természetközeli, a szürkeségből elvágódó összképet mutat. Megállapítható, hogy a gyerekek szinte kivétel nélkül a saját panel környezetük által felvetett problémákra reagálnak a rajzokban.

A gyermeki lélek elszívárosodás elleni reakciója sok formában jelenik meg: a vidéki élet preferálásában, az agresszióban, a mesevilágban, az állatokkal való foglalkozás vágyá-

ban, de minden egyes rajz és minden egyes verbális megnyilvánulás végső soron ehhez – a panel-lét elidegenítő hatása által kiváltott – ellenálláshoz kapcsolható.

A budai iskola rajzai

Ebben az iskolában húsz rajz készült. A legelső és legszembeesőbb tény, ami a vizsgált budai diákok rajzainál azonnal feltűnik, hogy – öt rajz kivételével – mindegyiken szerepel a rajzoló személye. Az öt kivétel egyikén a „házam, munkahelyem, autóm” felirat pótolja az emberábrázolást és utal a mégis meglévő erős személyes jelenlétre.

Egy rajz eléggé kilóg a sorból – egy állami gondozott kislány rajza. Ennek a rajznak a különösége csak a budai tanulók rajzai között feltűnő, hiszen a másik két iskolában nem egy ilyen készítették. A kislány élethelyzetének, pszichológiai státuszának éppoly pontos tanúságtétele ez a rajz, mint a többi gyerekének a pálmafás édenkert.

A budai diákoknál elég nagy gyakorisággal fordul elő a külföldről való hazatelepülés, vagy a külföldre költözés, munkavállalás vagy válás esetén. Az egyik rajz színesen, részletegazdagon ábrázolja az otthagyt, és a jövőben visszavágyott jólétet, díszleg a felirat is, miszerint ennek a helyszíne az USA, ahol az édesapa él. A többi 15 rajz, azaz a rajzok háromnegyede ábrázolja az alkotót. Egyértelmű bizonyítéka ez annak, hogy a budai iskola tanulóit nagyfokú én-központúság, individuális attitűd jellemzi.

Nyolc gyerek rajzolja kizárólag csak önmagát egész alakban. Az egyik gyerek az Emo kultúra rekvizitumaival. A rajzon megjelenik a szubkultúrárodás. Az „emós filing” leginkább a gazdag budai középosztály gyerekeire jellemző. Ebben az iskolában több felső tagozatosnál láttam az Emo stílus jegyeit. Fekete öltözkék, hosszú, fekete vasalt haj, az egyik szemre rátakarva. Az uniszexualitás jellemzi ezt az ifjúsági szubkultúrát, a lányok fiúsak, a fiúk lányosak. Az emósok szuicid attitűdjének egyik elengedhetetlen kelléke a karkötő, amely a csuklón lévő hegesedéseket takarja. Gábor Kálmán ifjúságkutató szerint az emós életérzés minden bizonnyal az elit, de legalábbis a középosztálybeli gyerekek „nyafogása”.³ Négy rajzoló párkapcsolatot, családot rajzol, mint jövőkéjének legfontosabb elemét. Itt fontos megjegyezni, hogy a gyerekek csaknem 50 százaléka csonka családban él. A rajzok

3 Forrás: www.hetek.hu/hatter/200704/emo_a_nyafogo_kultura

készítésekor, a huszonhárom fős osztályban 11 tanulónak váltak el a szülei és egy tanuló volt közülük állami gondozott.

Arra az érzelmi, indulati túlfűtöttségre, amelynek Gerő Zsuzsa szerint leggyakoribb megnyilvánulási formája az aránytalanság, a zsúfoltság és a túldíszítettség (*Krisztiáni Ágota 1997*)⁴ a legjobb példa egy egyszülős családban élő kislány önarcképe. A ház és kert fölé magasodó alak aránytalan méretei jól tükrözik a kislány személyiségében valószínűleg meglévő bizonytalanságot, frusztráltságot.

A luxus iránti jövőbeni igény itt más minőségekben jelentkezik. Nemcsak a már ismert márkák: Adidas, Nike tűnnek fel, de a McDonald's, a luxus limuzin, spoileres személyautó és helikopter is. A luxushoz tartozik még egy Balaton parti nyaraló és kert nagyon kidolgozott és egy tengerparti rezidencia nem annyira kidolgozott képe. A budai iskolásoknál az állatábrázolások státuszszimbólumoknak tekinthetők és nem az állatok iránti szeretet megnyilvánulásaként, mint a lakótelepen.

A budai gyerekek rajzai összességükben nem tűnnek annyira színesnek és telítetteknek, mint a lakótelepi gyerekéké. Nagyon markánsan jelenik meg bennük az énnel való foglalatosság. A velük való beszélgetésből nagyon is kitűnt, mennyivel nagyobb önbizalommal, „nagyobb mellénnyel” vág neki az életnek a „budai polgár” gyermeke, még zavaros családi háttérrel is, mint a békásmegyeri „panel prolié”, és akkor még nem is ejtettem szót a „nyolcker” roma tanulóiról.

Az anyagi jólét – amelynek ábrázolása kétségtelenül meghaladja a másik két iskola tanulóit, bizonyára az idevonatkozó más tapasztalások, élmények miatt – azonban mégsem takarja el a családra, a stabil emberi kapcsolatokra való vágyakozást. Hiszen éppen az itteni rajzok között jelenik meg négy tanulónál is az esküvő, illetve a harmonikus család képe, amelyet a másik két helyszínen senki sem rajzolt le.

A három iskola összevetése

Az összesen ötven rajzról a lenti (1.) táblázatot készítettem a művek jellegzetességei alapján. A budai rajzokon az emberábrázolás, az önarckép dominál. A lakótelepi iskolában tanulók rajzaiban inkább a különféle épületek ábrázolása jelenik meg, kevésbé jellemző az emberábrázolás. Ehhez hasonlítanak a nyolcadik kerületi iskolában készült rajzok, túlnyomó többségében itt is valamilyen épület látható, de a képek felén megjelenik az ember is.

Már az iskolánkénti összkép alapján is látszik, hogy a motívumokban gazdag képek aránya eltérő. A nyolcadik kerületben összesen egy darab sok-motívumos „tájképet” találunk. Házzal (berendezve), kocsival, tóval, napernyővel, emberábrázolással, éggel és kerttel. Az ilyen komplexitásra törekvő képek aránya a lakótelepieknél a legnagyobb, míg a budaiaknál 50 százalék. Nagyon eltérő a képek minősége. Az ilyen összetett feladatnál az egyéni rajzkészség már meghatározó.

A budai gyerekek rajzain 16 többé-kevésbé elkülöníthető motívum jelenik meg (ember, ház, kert, kerítés, növények, állatok, autó, helikopter, „béz-ból” pálya, tó, tenger, márkajelek, esküvő, idegen ország, munkahely, hajó).

A lakótelepi iskola motívumai közül hiányzanak a jellemzően gazdagságot megjelenítő elemek (helikopter, baseball pálya, idegen ország, esküvő), viszont pluszban megjelenik

4 Bernáth László & Solymosi Katalin (eds) (1997) *Fejlesztélektan olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest, p. 230.

Isten, a nevető ember, a kalóz-élet, az embermentés motívuma. Emellett megjelenik egy focista képében a sport. Összességében a lakótelepi rajzokon, ha a fiktív-tigris épületet külön motívumnak számítjuk, hárommal több elem található, mint a budaiban.

1. táblázat: Motívumok a rajzokban (N=50)

Téma	Budai	Lakótelepi	VIII. ker.	Összes
Ház	11	14	7	32
Önarckép	14	2	4	20
Autó, hajó	7	3	3	13
Foglalkozás	1	8	-	3
Tájkép	3	5	1	9
Állatábrázolás	4	6	-	10
Fekete-fehér	1	3	1	5
Firkarajz	1	5	5	11
Max. 1 szín	1	3	3	7
Sok szín	7	7	3	17
1 motívum	5	3	5	13
Sok motívum	9	5	2	16

A nyolcadik kerületben mindössze hat motívum jelenik meg. Üdítő jelenségként tűnik fel az egyik rajzon egy pár firka-lepke. Ezeknek a gyerekeknek a rajzain mindösszesen két ízben jelenik meg négy szín.

Míg a budai gyerekek fele négy vagy több színt használt, addig a lakótelepi iskolások kevesebbet és a legkevesebbet a nyolcadik kerületi tanulók.

A fekete-fehér firkarajzok aránya a budai iskolásoknál a legkisebb. Ezzel szemben a lakótelepen élőknek már nagyobb azok száma, akik fekete-fehér firkarajzot készítettek vagy olyat, ahol csak két szín jelenik meg. A nyolcadik kerületiekénél csak a rajzok felét tekinthetjük nem-firkának. Ebből három kislány jövőbeni önarcképe tűnik ki kidolgozottságával. A többi, vagy fekete-fehérben egy színnel, vagy több színnel, de firka.

Összegzés

A rajzok elemzése meglepő eredményt mutat. Bár a kutatás előtt hipotetikusan felvetődött egy egyenes megfelelés: minél magasabb a társadalmi presztízse az adott csoportnak, gyermekeik rajzai annál gazdagabbak, színesebbek, kifejezőbbek lesznek, de ez nem így történt.

A három csoport közül a legszínesebbeknek, legmotiváltabbaknak a lakótelepi gyerekek rajzai bizonyultak. A Tigris-templom építészei, az állatokkal foglalkozó nagy csoport, és a többiek olyan energikus jövőképet sugároznak, amelyet a másik két közösségben hiába keresnénk. Egyáltalán nem mellékesen: ők a legjobb tanulók, és ez annak is betudható, hogy velük szemben a legnagyobb a szülői elvárás, s ebben az iskolában a legnagyobb és legképzettebb a segítő apparátus.

A nyolcadik kerületi iskolában a szülők az alkalmi munka és a munkanélküliség, a szabadság és a börtönlét között ingadozva nem kérik számon a gyerekek tanulmányi előmenetelét. A budai iskolában a magas társadalmi presztízssű, jómódú családoknál – olykor csonka családoknál – evidenciának számít a továbbtanulás, a majd megszerzendő felső-

fokú végzettség. Ezekben a családokban ezért nem foglalkoznak a gyerek tanulmányi előmenetelével.

Ezekkel szemben a lakótelepen, a másik kettőhöz képest meglehetősen stabil családi környezetben, minden szülő azt szeretné, hogy gyermeke elhagyja a kispolgári életminőséget, a napról-napra gürcölés világát. A szülők, gyermekeik jövőjét tervezve magasabb iskolázásra, szakképzettségre törekednek. Ez a nagy felhajtó erő működteti a számonkérés, a pluszfeladatokkal való megterhelés rendszerét. Ezekből fakadóan a gyermekek határozott életcélokat fogalmaznak meg. Itt észlelhető leginkább a közös célokat választó kortárs-csoportokba szerveződés, a közös értékrend. Míg a budaiban – a tanárnő elmondása szerint – szintén a két-három alacsonyabb iskolai végzettségű szülő követeli a gyerektől a legjobbat, ez a lakótelepi iskolában általános. A szülők a család felemelkedéséért folytatott küzdelem első sorába állítják gyermekeik teljesítményét.

Pasqualetti Ilona

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkavégzéséhez kapcsolódó dilemmák

Egy kisváros intézményeiben folytatott kutatás eredményeinek tükrében

Tanulmányunkban egy dél-alföldi kisváros általános iskoláiban működő gyermekvédelmi gyakorlatot feltérképező kutatás részeredményeit mutatjuk be. A kvalitatív módszerekkel végzett kutatás a város gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkakörben is tevékenykedő pedagógusainak mindennapi munkavégzését, annak sajátosságait tárja fel, különös figyelmet szentelve a szakmák közötti együttműködés jellemzőire. Figyelembe véve a témában korábban végzett hazai kutatási eredményeket (*Makai 2000; Marosi & Tóth 2002*)¹ azt vizsgáljuk, hogy a gyermekvédő pedagógusok belső és külső motivációs rendszerek mentén egyedül, vagy az újszerű probléma megközelítést és sokrétű, rendszerszemléletű megoldásmódokat kínáló szociális társszakmák képviselői mellett, tőlük függetlenül, avagy velük együtt „működnek”. A modernizáció hatására folytatódik-e a pedagógusszerep hasadása (*Makai 2000*), avagy a pedagógus „egységember” (*Gáspár 1997*)² mivolta kerül előtérbe, aki „mentálhigiénés kapuórként” (*Gerevich 1997*)³ dolgozik a 21. században? A gyermekvédelmi munka kereteit és követelményeit meghatározó jogi, módszertani anyagok rövid számbavételét követően írásunkban többek között erre a kérdésre is keressük a választ.

1 Makai Éva (2000) *Szétszakadt és meg nem font hálók*. Okker Kiadó, Budapest.; Maros Katalin & Tóth Olga (2002) Az iskolai gyermekvédelem helyzete. *Kapocs*, No. 3. pp. 4–14.

2 Gáspár Károly (1997) *Neveléstudomány*. Okker Kiadó, Budapest.

3 Gerevich József (1997) A közösség lelki erőforrásai. In: Gerevich József (ed) *Közösségi mentálhigiéné*. Animula, Budapest.